

ZNANSTVENI SKUP STOGODIŠNJICA PRVOG SVJETSKOG RATA

Omišalj, 28. lipnja 2014.

U povodu stogodišnjice početka Prvoga svjetskog rata, 28. lipnja 2014. u dvorani hotela *Adriatic* u Omišlju održan je znanstveni skup naslovljen *Stogodišnjica Prvog svjetskog rata*. Organizatori su bili Općina Omišalj i Povijesno društvo otoka Krka, uz potporu Ministarstva kulture Republike Hrvatske, Primorsko-goranske i Istarske županije, krčkih općina Dobrinj, Malinska – Dubašnica, Omišalj, Punat i Vrbnik te Grada Krka, a u znanstvenoj suradnji s povjesničarima Zavoda za povijesne i društvene znanosti HAZU iz Rijeke. Na skupu je sudjelovalo osamnaest uvažanih povjesničara i istraživača iz zapadne i sjeverne Hrvatske.

Prvi svjetski rat sveopće je tragično doba koje karakterizira gubitak od gotovo – čak 10 milijuna ljudi. No, o njegovim posljedicama na prostoru zapadne Hrvatske, pa tako i otoka Krka, povjesničari su proveli tek ograničena istraživanja, stoga je ovaj skup bio prigoda za iznošenje temeljitijih spoznaja o posljedicama ratnih sukoba te predstavljanje novih pristupa u promišljanju o sukobima i na širim hrvatskim i ostalim europskim prostorima. Sudionici su svojim izlaganjima omogućili uvid u Prvi svjetski rat kao prijelomnu točku europske povijesti te potpunije sagledavanje njegovih odjeka danas.

Uvodnim slovom, uz pozdravne riječi načelnice Općine Omišalj mr. sc. Mirele Ahmetović te mladoga povjesničara i glavnoga inicijatora skupa Nikole Brozića, otvorio ga je akademik Petar Strčić, voditelj Zavoda za povijesne i društvene znanosti HAZU u Rijeci s Područnom jedinicom u Puli.

Usljedio je izlaganje veoma intrigantnoga naslova prof. dr. sc. Žarka Puhovskoga: $200-100+45-25=0$. Začetak predstogodišnje tragedije autor je stavio u širi kontekst ratnih zbivanja tzv. „stoljeća rata“. Geneza tih negativnih zbivanja po njegovu se sudu započinje odvijati dvjestotinjak godina unatrag, s Bečkom konferencijom, kojom se uspostavlja postnapoleonska politička geografija Europe kao poprište međuigre šest imperija. Završava padom Berlinskoga zida, kada se djelomično raspada model uspostavljen u doba završetka Prvoga svjetskog rata 1918. g. i kompletira Europa kao konglomerat

(etno)nacionalnih država. Među ostalim, zaključuje kako su ratovi u Europi u pravilu bili pripravljeni postavljanjem ideoloških pitanja, a odgovore na njih iskazivalo se uporabom oružja, odnosno mobiliziranjem širokih slojeva na prihvaćanje ratova.

Doc. dr. sc. Anton Bozanić održao je izlaganje naslovljeno *Promjene nastale na Krku Prvim svjetskim ratom s osvrtom na Omišalj*. Svoju je pozornost usmjerio na promjene na otoku Krku izazvane ratnim zbivanjima i raspadom Austro-Ugarske Monarhije 1918. godine. U toj državnoj tvorevini naše je stanovništvo dobrim dijelom poprimilo zapadnjački način razmišljanja i djelovanja, dok se nastankom nove državne tvorevine, najprije kratkovremene Države Slovenaca, Hrvata i Srba, a onda Kraljevstva Srba, Hrvata i Slovenaca pod kraljevskim žezlom srbijanske dinastije Karađorđevića, a zatim Kraljevine Jugoslavije, moralo privikavati na drugačiji mentalitet i navike. Posebnu pozornost autor je posvetio utjecaju rata na društveno, crkveno i gospodarsko polje, napose na začetke turizma, zaključivši kako su neke od važnijih promjena stvorene upravo tim Prvim svjetskim ratom.

Krkom i Kvarnerom za vrijeme Prvoga svjetskog rata u autobiografskim zapisima dr. Anta Pilepića (Mali Lošinj, 1887. – Split, 1968.) pozabavio se doc. dr. sc. Franjo Velčić. Kvarnerski otoci, koji su ostali pošteđeni neposrednih ratnih sukoba i borbenih djelovanja zaraćenih snaga u tijeku Prvoga svjetskog rata, raspadom Dualne Monarhije postali su tzv. „ničija zemlja“ za kojom su se pomamile ponajprije Kraljevina Italija u krugu članica Antante, ali i druge sile koje su imale svoj plan u vezi s načinom rješavanja novonastaloga političkog pitanja. U tome previranju aktivno je sudjelovao, posebno svojim pisanjem, mladi i ambiciozni krčki svećenik don Ante Pilepić, inače tajnik krčkoga biskupa Antuna Mahnića. U svojim se autobiografskim zapisima don Pilepić dotiče i zbivanja tijekom Prvoga svjetskog rata, od svoje korespondencije s tadašnjim zapovjednicima vojnih flota sila Antante, koji su plovili našim akvatorijem, do one s onodobnim francuskim i talijanskim novinama. Na taj je način dao svoj upečatljiv obol borbi za afirmaciju hrvatskoga identiteta Istre i Kvarnerskih otoka.

Ana Kirinčić, prof., obradila je širu temu: *Školstvo u austrijskoj Pokrajini Istri od kraja 19. st. do završetka I. svjetskoga rata*. Riječ je, smatra autorica, o najkompleksnijemu i najosjetljivijemu razdoblju povijesti istarskoga školstva u pokrajini austrijskoga dijela Monarhije, jer su se tada osnivale državne škole, a obrazovanje je prešlo u ruke države. Zatvorene su hrvatske pučke škole koje su do tada vodili svećenici. Sve se to opravdavalo neprižnavanjem dvaju

naroda, hrvatskoga i slovenskoga. Njih se nazivalo i divljim plemenima koje treba privesti civilizaciji, i to, naravno, onoj talijanskoj. Istarski preporoditelji na to su odgovorili osnivanjem Družbe Ćirila i Metoda, koja je prikupljala novac te otvorila škole na hrvatskome jeziku. Autorica je posvetila pozornost i stanju u onovremenome školstvu na otoku Krku.

Nekadašnjom *Općinom Sušak u godinama „Velikoga rata“* pozabavila se dr. sc. Andrea Roknić Bežanić, koja je dala koncizan pregled društveno-političkih prilika u Općini Sušak neposredno uoči Prvoga svjetskog rata i u ratnim godinama, i to kroz perspektivu zapisnikā sa sjednica općega zastupstva Upravne općine Sušak, održanih od lipnja 1914. do kraja listopada 1918. g. u tome gradu uz istočni dio ušća potoka Rječine u more, dakle nasuprot tadašnjega grada Rijeke. Prikazala je različita zbivanja i aspekte u kojima se razvijao gradski život u ratnim godinama, s naglaskom na politička pitanja, ali i na društveni i kulturni život. Ukazala je i na to koliki je utjecaj na događanja i promjene koje su uslijedile imala strahotna ratna zbilja.

Društveni i kulturni život Rijeke i bliže okolice 1914. godine na stranicama „Riečkoga novog lista“ obradila je autorica toga prikaza doc. dr. sc. Maja Polić. Na temelju više od tri stotine novinskih članaka posebnu je pozornost pridala društvima u okviru kojih se organiziraju predavanja znanstveno-stručnoga i popularnoga karaktera o primjerice budućnosti hrvatstva, „o našem narodu“, o Gaju i ilirizmu, daje se „listak iz hrvatske povijesti“, a pažnja je pridana i iseljavanju stanovnika primorskih krajeva te njihovu životu u tuđini. Nedugo nakon početka rata do Rijeke stiže naredba o zabrani izlaženja listova u Zagrebu te se i u gradu na Rječini uvode iznimne mjere, preventivna cenzura, a zabranjuje se i stvaranje novih društava te održavanje skupština političkoga karaktera. O ratnome dobu svjedoči i humanitarna akcija prikupljanja knjiga za ranjenike koju organiziraju riječki kanonici, apelira se na članove društava da se aktiviraju za potrebe Crvenoga križa, napose da se odazovu humanitarnim koncertima. Dotadašnji bogati društveno-kulturni život u ratnim prilikama zamire.

Među obrađenim temama vezanima za otok Krk valja istaknuti onu doc. dr. sc. Tomislava Galovića, koji je govorio o *Historiografiji, otoku Krku i Prvome svjetskom ratu (na temelju radova objavljenih u „Krčkom zborniku“)*. Prvi svjetski rat, čije su brojne posljedice ostavile zamjetne tragove na životu stanovništva i razvoju otoka Krka, nije u tome prostornom kontekstu temeljito obrađen i vrednovan u historiografskome smislu. Tako se sve svodi na nekoliko radova i manjih publicističkih priloga te na nezaobilaznu i temeljnu knjigu za opće

poznavanje krčke povijesti: *Otok Krk kroz vjekove* svećenika Mihovila Bolonića i Ivana Žica-Rokova. Autor je stoga odlučio prikazati na koji je način taj ratni period obrađen u *Krčkome zborniku*, inače jedinoj specijaliziranoj periodičnoj znanstveno-stručnoj publikaciji o otoku Krku u kojoj se obrađuju različita područja znanosti, ali s glavnim naglaskom na ona humanistička i društvena, i to od prvoga objavljenog sveska 1970. g. pod uredništvom Petra Strčića pa do danas, s ukupno 71 tiskanim sveskom.

Tu je i izlaganje Milana Radića, dr. med., *Nalazi uzroka smrti u Župi Dubašnica na otoku Krku tijekom ratnih godina Prvoga svjetskog rata (1914. – 1918.)*; nastalo je na temelju podataka iz Matice umrlih u Župi Dubašnica koja se čuva u Matičnome uredu Malinska. Uza sve ratne nedaće, tih je godina podbacila ljetina, zavladao je nezapamćena glad, harale su bolesti i epidemije koje su odnijele mnoge živote. Obrađeni su podaci o mjestu stanovanja i smrtnosti po mjestima, dobi i spolu te osobito bolest ili uzrok smrti. Opisane su i epidemije u razmatranim razdobljima. Na temelju sakupljenih podataka dobiva se djelomičan uvid u zdravstveno stanje stanovnika Župe Dubašnica na osnovi kojih se može rekonstruirati medicinska povijest toga vremena te uvid u ekonomsko stanje stanovnika.

O *Talijanskoj okupaciji Istre i primorskih otoka 1918. – 1920. s gledišta međunarodnoga prava* govorio je prof. dr. sc. Budislav Vukas ml. Ukazao je na postupke talijanske uzurpatorske politike s gledišta međunarodnoga prava važećega u tome razdoblju. Razlažući relevantne međunarodnopravne propise koje je talijanska stranka trebala poštivati u svojim postupcima u Istri i Kvarnerskome primorju od 1918. do 1920. godine, autor analizira neke od događaja iz navedenoga razdoblja: i to poglavito prostorno ograničene na hrvatske otoke, koji se odnose na talijanske vojno-političke akcije, zaključujući kako je Kraljevina Italija grubo kršila i same temelje i principe međunarodnoga prava.

Dio ratne svakodnevice važnoga istarskoga središta – Pule u svojim su izlaganjima obradila dvojica istarskih povjesničara, prof. dr. sc. Darko Dukovski i Vedran Dukovski, mag. hist. Prvonavedeni je govorio o *Gradovima u kaosu Prvoga svjetskog rata: primjer Pule*, a drugonavedeni o *Bombardiranjima Pule tijekom Prvoga svjetskog rata i austrougarskome mornaričkom zrakoplovstvu u Puli*.

Jedan ili više ratova? – sedam vojničkih sjećanja vezanih uz zapadnu Hrvatsku dao je dr. sc. Filip Hameršak. Među ostalim, tumači kako se razvila uopćena pripovijest o prisilno mobiliziranim hrvatskim vojnicima, svedenima na pojam pacifističkih „domobrana“, što su i u tome ratu ginuli isključivo za tuđe

interese. Obradivši objavljena sjećanja šestorice austro-ugarskih nižih časnika i jednoga običnog vojnika (mornara), rođenjem ili službom vezanih uz zapadnu Hrvatsku, a različitih narodnosnih, političkih, društvenih i vjerskih identitetskih odrednica, zaključio je kako su na taj način pojednostavnjena shvaćanja u odnosu na smisao i tijek Prvoga svjetskog rata neodrživa u kontekstu autobiografskih izvora.

Književnim stvaralaštvom pozabavio se prof. dr. sc. Jevgenij Paščenko obradivši temu *Galicija u stvaralaštvu Miroslava Krležje*. Istaknuo je kako bi prikazi hrvatskih vojnika možda ostali na razini službenoga ushita da se na tim bojištima nije našao sudionik, svjedok i pisac Miroslav Krležja, mobiliziran 1915. g. i poslan na bojišnicu, kamo su usmjeravane hrvatske snage, odnosno na istočnu frontu, u Galiciju. Kao vojno lice još je u Zagrebu bio uključen u 25. zagrebačku domobransku pukovnicu s kojom se borio i na galicijskoj fronti. Iako je tamo bio kratko vrijeme, Krležja je bio u žarištu događaja. Vrhunac književnoga uobličavanja događaja hrvatska književnost, smatra autor, doseže u Krležinu stvaralaštvu, ponajprije njega kao svjedoka, sudionika i pisca o sudbinama Hrvata na istočnoj fronti, odnosno na ukrajinskim zemljama. Drama *Galicija* i neke antiratne novele valorizirane u kontekstu ukrajinske stvarnosti govore o dobroj upućenosti pisca u ukrajinsku stvarnost. Krležina politička stajališta, smatra nadalje autor, daju razlog da ga se imenuje predstavnikom hrvatskoga slavizma, koji je moguće definirati i kao internacionalistički slavizam. Svojim djelima Krležja je podigao svojevrstan spomenik nad bezimenim grobovima hrvatskih vojnika, koji su kroz njegovo stvaralaštvo ušli i u povijest hrvatske književnosti.

Vjerski segment dao je doc. dr. sc. Marko Medved obradivši temu *Sveta Stolica i Prvi svjetski rat*. Započeo je izlaganje tezom kako je u određenim povijesnim situacijama poput tragedije Prvoga svjetskog rata vrlo teško zauzimati se za univerzalne vrijednosti, za nadilaženje nacionalnih ograničenosti, za bratstvo i sklad među narodima, što sve čini ciljeve što ih proklamira Katolička crkva, a upravljale su ih osobe koje su smatrale da su iznad suprotstavljениh država i iz sjedišta koje je bilo nezavisno i neutralno. Time je bio još teži pontifikat tadašnjega pape Benedikta XV., koji je ipak ostao zapamćen kao jedan od najboljih u XX. stoljeću. Pokušavao je svoj moralni autoritet staviti u službu mira potičući na traženje pravednoga mira, ali nije našao sugovornike u svijetu politike. Jedan od ključnih poteza toga pape jest onaj od 1. kolovoza 1917., kada je svim zaraćenim stranama ponudio svoje posredništvo, u sedam točaka definirajući konkretna polazišta za pregovore. No, njegova je

inicijativa bila osuđena na propast. Ipak, za razliku od neuspjeha vaticanske diplomacije, pokazalo se da je crkveno djelovanje tijekom rata bilo vrlo uspješno, napose u korist zarobljenika i njihovih obitelji, kroz izvanrednu mrežu sastavljenu od episkopata, apostolskih nuncijatura i brojnih laičkih organizacija.

Na skupu je izlagao i prof. dr. sc. Željko Bartulović, koji je govorio o pravnim pitanjima i problemima riječkoga područja u doba rata i poraća.

Svoj obol znanstvenome skupu dala su i dvojica studenata Odsjeka za povijest Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Rijeci, Marin Marijanić i Dino Buljat, koji su pažnju posvetili *Prvome svjetskom ratu u „Krčkome zborniku“*.

Ovaj skup bio je namijenjen ne samo uskoj znanstvenoj javnosti već i širem krugu zainteresiranih te je – bez sumnje – bio važan prilog shvaćanju povijesnih procesa i pojmova povijesnih rasprava te razumijevanju povijesnih silnica kao sredstava za učvršćivanje mira i pomirbe, na čemu se temelji europski identitet.

Maja Polić